НОВАЯ ЭРА НАУКИ И ЗНАНИЙ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
global-science-review.com
editor@global-science-review.com

O‘QISH DARSLARIDA VATANPARVARLIK MAVZUSIDAGI ASARLARNI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Atabayeva Javohir Shonazarovna

Magistr, Urganch davlat universiteti, Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang‘ich ta'lim) yo‘nalishi, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida vatanparvarlik mavzusidagi badiiy asarlarni o‘qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muallif an’anaviy, o‘qituvchi markazli o‘qitish yondashuvining o‘quvchilarda vatanparvarlik tuyg‘usini shakllantirishdagi cheklovlarini asoslab, interfaol metodlarning o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiruvchi, his-tuyg‘u va qadriyatlarni ichdan anglashga yo‘naltiruvchi tabiatini ochib beradi. Maqolada aqliy hujum, klaster, kichik guruhlarda ishlash, davra suhbati, dramatizatsiya, ifodali o‘qish va ijodiy topshiriqlar kabi metodlarning vatanparvarlik mavzusidagi asarlar tahliliga tatbiq etilishi ko‘rsatilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar o‘quvchilarning badiiy matnni chuqur idrok etishi, milliy-ma'naviy qadriyatlarni shaxsiy e'tiqodga aylantirishi hamda mustaqil fikrlashini rivojlantirishi uchun samarali pedagogik shart-sharoit yaratadi.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik tarbiyasi, o‘qish darslari, interfaol metodlar, badiiy asar, boshlang‘ich ta'lim, ma'naviy-axloqiy tarbiya, aqliy hujum, dramatizatsiya, ifodali o‘qish.

ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ПРОИЗВЕДЕНИЯМ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ТЕМАТИКИ НА УРОКАХ ЧТЕНИЯ

Аннотация. В статье анализируются возможности использования интерактивных методов в процессе обучения художественным произведениям

патриотической тематики на уроках чтения в начальных классах. Автор обосновывает ограниченность традиционного, учителецентрированного подхода в формировании у учащихся чувства патриотизма и раскрывает природу интерактивных методов, превращающих ученика в активного участника и направляющих его на внутреннее осмысление чувств и ценностей. Показано применение таких методов, как мозговой штурм, кластер, работа в малых группах, беседа за круглым столом, драматизация, выразительное чтение и творческие задания, к анализу произведений патриотической тематики. Результаты показывают, что интерактивные методы создают эффективные педагогические условия для глубокого восприятия художественного текста, превращения национально-духовных ценностей в личные убеждения и развития самостоятельного мышления учащихся.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, уроки чтения, интерактивные методы, художественное произведение, начальное образование, духовно-нравственное воспитание, мозговой штурм, драматизация, выразительное чтение.

POSSIBILITIES OF USING INTERACTIVE METHODS IN TEACHING WORKS OF PATRIOTIC THEME IN READING LESSONS

Abstract. This article analyses the possibilities of using interactive methods in the process of teaching literary works of patriotic theme in reading lessons in primary school. The author substantiates the limitations of the traditional, teacher-centred approach in forming a sense of patriotism in pupils and reveals the nature of interactive methods, which turn the pupil into an active participant and direct them towards the inner comprehension of feelings and values. The application of such methods as brainstorming, clustering, work in small groups, round-table discussion, dramatization, expressive reading and creative tasks to the analysis of works of patriotic theme is demonstrated. The results show that interactive methods create effective pedagogical conditions for the deep perception of a literary text, the

transformation of national and spiritual values into personal convictions, and the development of pupils' independent thinking.

Keywords: patriotic education, reading lessons, interactive methods, literary work, primary education, spiritual and moral education, brainstorming, dramatization, expressive reading.

Kirish. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda yetuk, barkamol va vatanparvar shaxsni tarbiyalash davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonunda ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi sifatida yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol toptirish, ularda Vatanga muhabbat va sadoqat tuyg‘usini shakllantirish belgilab qo‘yilgan [1]. Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishga qaratilgan davlat dasturlari ham yoshlarning qalbida vatanparvarlik g‘oyalarini mustahkamlashni muhim vazifa sifatida ilgari suradi [2]. Ushbu vazifani amalga oshirishda boshlang‘ich ta'lim bosqichi alohida o‘rin tutadi, chunki aynan shu yoshda bolaning qadriyatlar tizimi, axloqiy e'tiqodlari va hissiy munosabatlari shakllana boshlaydi.

Vatanparvarlik tuyg‘usini tarbiyalashda o‘qish darslari eng ta'sirchan vositalardan biridir. Badiiy asar o‘quvchiga quruq axloqiy da'vatlar orqali emas, balki jonli obrazlar, qahramonlar taqdiri va hissiy kechinmalar orqali ta'sir ko‘rsatadi. Biroq amaliyotda vatanparvarlik mavzusidagi asarlar ko‘pincha an'anaviy, o‘qituvchi markazli usulda — matnni o‘qib berish, savol-javob va tayyor xulosalarni yetkazish tarzida o‘rganiladi. Bunday yondashuvda o‘quvchi passiv tinglovchi bo‘lib qoladi, asarda ilgari surilgan qadriyatlar esa uning shaxsiy e'tiqodiga aylanmaydi. Shu bois vatanparvarlik mavzusidagi asarlarni o‘qitishda o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiradigan, uni mustaqil mushohada va his-tuyg‘uga undaydigan interfaol metodlardan foydalanish bugungi kunning dolzarb pedagogik masalasiga aylanmoqda.

Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida vatanparvarlik mavzusidagi badiiy asarlarni o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish imkoniyatlari nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi — interfaol metodlarning vatanparvarlik tarbiyasidagi o‘ziga xos o‘rnini asoslash va ularni o‘qish darslariga tatbiq etishning samarali yo‘llarini ko‘rsatishdan iborat.

Tadqiqot metodlari. Tadqiqot nazariy tavsifiy xususiyatga ega bo‘lib, unda ilmiy manbalarni o‘rganish va tahlil qilish, pedagogik tajribani umumlashtirish hamda qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Vatanparvarlik tarbiyasi va o‘qish metodikasiga oid pedagogik adabiyotlar, shuningdek interfaol ta'lim texnologiyalariga bag‘ishlangan tadqiqotlar o‘rganildi. An'anaviy va interfaol yondashuvlar qiyoslangan holda, vatanparvarlik mavzusidagi asarlarni o‘qitishda interfaol metodlarni qo‘llashning pedagogik imkoniyatlari aniqlandi. Manbalar ilmiy salohiyati, mavzuga aloqadorligi va boshlang‘ich ta'lim amaliyotiga tatbiq etilishi mumkinligi mezonlari asosida tanlab olindi.

Natijalar. O‘qish darslari boshlang‘ich ta'lim tizimida nafaqat o‘qish texnikasini shakllantiruvchi, balki o‘quvchining ma'naviy olamini boyituvchi, uning qalbida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘otuvchi muhim o‘quv predmetidir. Ona tili o‘qitish metodikasiga oid asarlarda ta'kidlanishicha, o‘qish darslarining bosh vazifalaridan biri o‘quvchilarda vatanparvarlik, insonparvarlik, mehnatsevarlik va boshqa yuksak axloqiy fazilatlarni badiiy asar vositasida tarbiyalashdir [3]. Badiiy matn o‘quvchiga Vatan tabiati, xalqimizning qahramonlik tarixi, ona yurtga muhabbat kabi tushunchalarni obrazli, hissiy tarzda yetkazadi. Ammo bu tarbiyaviy imkoniyat o‘z-o‘zidan ro‘yobga chiqmaydi — u o‘qituvchi tanlagan o‘qitish metodiga bevosita bog‘liq.

Interfaol metodlarning mohiyati o‘quvchini ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantirishda namoyon bo‘ladi. "Interfaol" tushunchasi o‘zaro ta'sirda bo‘lish, birgalikda harakat qilish ma'nosini bildiradi; bunday metodlarda bilim tayyor holda berilmaydi, balki o‘quvchilarning o‘zaro muloqoti, hamkorligi va faol

izlanishi natijasida shakllanadi. Vatanparvarlik tarbiyasi uchun aynan shu xususiyat alohida ahamiyat kasb etadi: vatanga muhabbat kabi tuyg‘ular tashqaridan "o‘rgatib" bo‘lmaydigan, faqat shaxsning ichki kechinmasi va mustaqil anglashi orqali qaror topadigan qadriyatdir. Interfaol metodlar o‘quvchiga asar qahramonining o‘rniga o‘zini qo‘yish, uning tuyg‘ularini his qilish va o‘z munosabatini erkin ifodalash imkonini berib, vatanparvarlik g‘oyasini shaxsiy e'tiqodga aylantirishga xizmat qiladi.

Vatanparvarlik mavzusidagi asarlarni tahlil qilishda aqliy hujum, klaster, kichik guruhlarda ishlash va davra suhbati metodlari samarali natija beradi. Aqliy hujum metodi dars boshida o‘quvchilarni mavzuga hissiy jihatdan tayyorlash, ularning "Vatan", "ona yurt", "qahramonlik" kabi tushunchalar yuzasidan dastlabki tasavvurlarini faollashtirish uchun qo‘llaniladi. Klaster metodi orqali o‘quvchilar asar qahramoniga xos vatanparvarlik fazilatlarini — jasorat, sadoqat, fidoyilik, mardlikni — tarmoqlangan tarzda guruhlab, obraz tahlilini mustaqil amalga oshiradilar. Kichik guruhlarda ishlash va davra suhbati esa o‘quvchilarga asarda ilgari surilgan g‘oyalar yuzasidan o‘z fikrini bildirish, tengdoshlari nuqtayi nazarini tinglash va umumiy xulosaga kelish imkonini yaratadi. Pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanganidek, bunday metodlar o‘quvchilarning tanqidiy va mustaqil fikrlashini, muloqot madaniyatini rivojlantiradi [4].

Badiiy asarning hissiy-estetik ta'sirini kuchaytirishda dramatizatsiya, ifodali o‘qish va ijodiy topshiriqlar metodlari alohida o‘rin tutadi. Dramatizatsiya — asar voqealarini yoki epizodlarini sahnalashtirish — o‘quvchiga qahramon kechinmalarini bevosita "yashab ko‘rish", uning vatanparvarlik tuyg‘usini ichdan his qilish imkonini beradi. Ifodali o‘qishda o‘quvchi she'r yoki hikoya matnini ohang, pauza va mantiqiy urg‘u bilan o‘qib, asardagi vatanparvarlik ruhini ovoz orqali ifodalaydi va shu tariqa matn mazmunini yanada chuqurroq idrok etadi. Ijodiy topshiriqlar — qahramonga xat yozish, asar davomini o‘ylab topish, Vatan haqida kichik insho yoki rasm tayyorlash — o‘quvchining shaxsiy munosabatini ro‘yobga

chiqarib, vatanparvarlik tuyg‘usini ijodiy faoliyatda mustahkamlaydi. Mazkur metodlar interfaol ta'lim texnologiyalarining tabiatiga mos ravishda o‘quvchini faol, hamkor va ijodkor ishtirokchiga aylantiradi [5].

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar vatanparvarlik tarbiyasida bir vaqtning o‘zida bir necha vazifani bajaradi: ular o‘quvchining badiiy matnni idrok etish darajasini oshiradi, uning hissiy-qadriyatli sohasini boyitadi va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslariga oid tadqiqotlarda qayd etilganidek, interfaol metodlardan samarali foydalanish o‘qituvchidan ularni dars maqsadi, o‘quvchilar yoshi va asar mazmuniga muvofiq tanlash hamda uzviy tizimda qo‘llashni talab etadi [6]. Vatanparvarlik mavzusidagi asarlarni o‘qitishda bir metodning o‘zi emas, balki ularning o‘zaro uyg‘unlashgan majmuasi eng yuqori tarbiyaviy samarani beradi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari vatanparvarlik tarbiyasini badiiy asar vositasida amalga oshirishda o‘qitish metodining hal qiluvchi omil ekanligini ko‘rsatadi. An'anaviy yondashuvda o‘quvchi asardagi vatanparvarlik g‘oyasini o‘qituvchi talqinida tayyor holda qabul qiladi, bu esa ko‘pincha yuzaki, his-tuyg‘uga aylanmagan bilim bilan cheklanadi. Interfaol metodlar esa o‘quvchini asar bilan faol muloqotga, qahramon taqdiri va kechinmalarini mustaqil mushohada qilishga undaydi. Natijada vatanparvarlik tuyg‘usi tashqaridan yuklangan talab emas, balki o‘quvchining o‘zi anglagan va his qilgan ichki e'tiqodga aylanadi. Bu holat vatanparvarlik tarbiyasining psixologik tabiatiga — qadriyatning faqat shaxsiy kechinma orqali qaror topishiga — to‘liq mos keladi.

Shu bilan birga, interfaol metodlardan foydalanishning samaradorligi bir qator shart-sharoitlarga bog‘liq. Avvalo, o‘qituvchi metodni asar mazmuni va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga muvofiq tanlashi lozim; masalan, kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun dramatizatsiya va ifodali o‘qish, nisbatan katta sinflarda esa davra suhbati va ijodiy topshiriqlar ko‘proq samara beradi. Ikkinchidan, interfaol metod dars maqsadiga xizmat qilishi, ya'ni asarning vatanparvarlik mazmunini

ochishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak; aks holda u shunchaki qiziqarli mashg‘ulotga aylanib, tarbiyaviy maqsaddan uzoqlashishi mumkin. Uchinchidan, o‘qituvchi o‘quvchilarning erkin fikr bildirishi uchun qulay, ishonchli muhit yaratishi zarur. Ushbu shartlar hisobga olinganda, interfaol metodlar vatanparvarlik tarbiyasining ta'sirchanligini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa. O‘tkazilgan tahlil boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida vatanparvarlik mavzusidagi badiiy asarlarni o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish keng pedagogik imkoniyatlarga ega ekanligini ko‘rsatdi. Interfaol metodlar o‘quvchini ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantirib, uning badiiy matnni chuqur idrok etishi, qahramon kechinmalarini his qilishi va asarda ilgari surilgan milliy-ma'naviy qadriyatlarni shaxsiy e'tiqodga aylantirishi uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Aqliy hujum, klaster, kichik guruhlarda ishlash, davra suhbati, dramatizatsiya, ifodali o‘qish va ijodiy topshiriqlar metodlarining uyg‘un qo‘llanilishi vatanparvarlik tuyg‘usini ham aqliy, ham hissiy jihatdan shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bois vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligini oshirish uchun o‘qish darslarida interfaol metodlarni tizimli, asar mazmuni va o‘quvchilar yoshiga muvofiq tarzda qo‘llash maqsadga muvofiqdir. Bu esa o‘qituvchidan tegishli metodik tayyorgarlikni, interfaol texnologiyalarni puxta egallashni va ijodiy yondashuvni talab etadi. Kelgusi tadqiqotlarda mazkur metodlarning samaradorligini tajriba-sinov ishlari asosida empirik baholash istiqbolli yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020-yil 23-sentyabr, O‘RQ-637-son.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi PF-60-sonli Farmoni. – Toshkent, 2022.

3. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2009. – 352 b.
4. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
5. Ro‘ziyeva D., Usmonboyeva M., Xoliqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va qo‘llanilishi. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2013. – 115 b.
6. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006. – 261 b.